EDWARD SAİD VE ÇAĞDAŞ ELEŞTİRİ

Edward Said And Contemporary Criticism

Ahmet KAYINTU*

ÖZET

Bu çalışma, Edward Said'in çağdaş edebiyat eleştirisinde ortaya koyduğu sorunlar ve çözüm önerilerini ele almaktadır. Çağdaş edebiyat eleştirisinde metin kavramı, basit bir iletişim yolu olmaktan çok, karışık bir yapı olarak görülmeye başlandı. Ancak metinsellik kavramının dolaylı etkisi de metin ile dünya arasındaki ilişkiyi kopartmak oldu. Edward Said'e göre, metnin ortaya çıktığı, ilişkili olduğu dünya, yalnızca yorumlama için değil; aynı zamanda metnin okuyucu üzerinde etki bırakma kapasitesi açısından da hayatidir. Said çağdaş eleştirinin birçok sorunla malul olduğunu belirtir ve kendi önerdiği çözümün çok sesli okuma, metnin dünyeviliği tutum ve seküler eleştiri yöntemleri olarak ortaya koyar. Said metnin dünyeviliğinin, metnin kendi varlığının bir işlevi olduğunu gösterir. Ona göre metin maddi bir varlığa, kültürel ve toplumsal bir tarihe, siyasi hatta ekonomik varlığa ve bunların yanı sıra diğer metinlerle pek çok örtük ilişkiye sahiptir. Bu ilişkiye dünyevilik adını veren Said, tüm kültürel analizlerini ve teorisini bu dünyevilik zemini üzerine inşa etmiştir.

***Anahtar sözcükler**: Seküler eleştiri, dünyevilik, Edward Said, metinsellik,*

ABSTRACT

The study dealts with the problems of contemporary criticism and its solutions put forward by Edward Said. In contemporary literary criticism, the concept of text is regarded to be a much more complex formation than a simple communication from an author. But the implicit effect of textuality was to sever the connection of the text from the world. For him, the world from which the text originated, the world with which it was affiliated, was crucial, not only for the business of interpretation but also for its ability to make an impact on its readers. Said shows how the worldliness of the text is embedded in it as a function of its very being. It has a material presence, a cultural and social history, a political and even an economic being as well as a range of implicit connections to other texts. We do not need to dispense with textuality, nor with

* Yrd. Doç. Dr., Bingöl Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü, akayintu@bingol.edu.tr

the centrality of language to show how the embedding of the text in its world, and the network of its affiliations with that world, are crucial to its meaning and its significance, and, indeed, to its very identity as a text. it is the ground on which all Said's cultural analysis and theory has proceeded.

***Key Words**: Secular criticism,worldliness, Edward Said, textuality*

GİRİŞ

Edward Said, edebiyat çalışmalarının büyük bölümünde eleştirisi üzerinde yoğunlaşmış ve eleştiri kuramları, metinsellik, eleştirinin tarihsel arka planı ve toplumsal boyutu, eleştirmenin konumu ve günümüzde çağdaş eleştirinin karşı karşıya kaldığı sorunlar ile bu sorunlara dair ayrıntılı çözümlemelerde bulunmuştur. Bir disiplin olan eleştirinin yine bir disiplin olan tarihe kayıtsız olması ve eleştirinin kendisinin eleştirel bir tarihinin olmaması bu sorunların başında gelmektedir. Son tahlilde tarihsel bir disiplin olan eleştiri alanında etkili yorumlar yapabilmek için, aynı zamanda etkili bir tarih, etkili bir arşiv çalışması ve gerçek tarihin malzemesiyle etkili bir biçimde ilgilenmek de gerekir. Tekil olarak her edebiyat yapıtı önemli ölçüde kendi biçimsel yapısı sayesinde var olsa da yalnızca bunlar sayesinde ve biçimsel olarak kavranamaz.[1]

Edebiyat eleştirisinin tarihi, eleştiri hakkındaki düşüncelerin tarihidir; yani eleştirmenlerin bazı dilsel nesneleri önce kendileri, sonra da eleştirmenler ve okurlar için anlamla donatarak kimlik kazanmalarının tarihidir.[2] Eleştirel kimlik, dildeki belli, biçimsel olarak belirlenmiş meseleleri sunuş aygıtıdır. Eleştiri tarihini incelemek aslında edebiyat tarihini eleştirel olarak kavramakla eş anlamlıdır. Ama bununla kıyaslandığında, eleştirinin kendisinin eleştirel tarihini yazma işini üstlenen eleştirmenlere nadiren rastlanır. Her ne kadar Rene Wellek'in çalışmaları gibi ansiklopedik çalışmalar olduğu bilinmekte ise de eleştiri tarihi yazmak söz konusu olduğunda neden her zaman ansiklopedinin tercih edildiği, buna karşın eleştirel eleştiri tarihi örneklerine çok az rastlandığı konusunda düşünülmesi gerekir. Ayrıca eleştirinin ne zaman bir disiplin olup olmadığı üzerinde de durmak gerekir. Said, eleştirinin edebiyatın bir dalı olduğu, edebiyat yapıtı yazmanın ve edebiyat yapıtı hakkında yazmanın insanın günlük yaşamında pratik bir değeri olmayan uzmanlık konusu olarak algılanması ve belli ölçüde bu algının haklı nedenleri olduğunu düşünür. Kısacası, eleştiriye tarihsel, toplumsal bir ortam içindeki entelektüel bir olgu şeklinde bakan eleştirel yaklaşıma karşı çıkılmalı ve eleştirinin yaşamın pratiklerini içeren bir uğraş olduğunu gösteren örneklemelere başvurulmalıdır. Eleştiri, eleştirmenlerin yaptığı şey olarak görülür ve eleştirmenlerin içinde bulundukları arşivsel ve dünyevi koşullar hiç dikkate alınmaz.

Said'e göre çağdaş eleştirinin bir diğer problemi, metnin biçimsel işleyişine çok fazla odaklanan ancak maddiyatını göz ardı eden aşırı

---

[1] Edward Said. *Kış Ruhu:Edward W. Said'den Seçme Yazılar*, Çev: Tuncay Birkan, Metis Yayınları, 2006, s. 178

[2] Said. *Kış Ruhu:Edward W. Said'den Seçme Yazılar*, s. 157

işlevselciliğidir. Başka bir deyişle, metnin ya tamamen içedönük ya da tamamen retorik bir alan içinde iş gördüğü varsayılmaktadır ve eleştirmen de bir tür tek kişilik hizmeti veriyordur. Eleştiri söylemindeki işlevselci yaklaşımın edebiyat yapıtının nasıl oluştuğu, nasıl işlediği, belli şeyleri yapmak için parçalarının nasıl bir araya getirildiği, nasıl tümüyle bütünleştirilmiş ve dengelenmiş bir sistem olduğunu açıklama amacına yönelmesi gibi yararları olmuştur. Her ne kadar işlevselciliğin edebiyatı yoksullaştıran bir yaklaşım olarak görülmesi gibi sınırlılıkları olsa da sadece bir yapıtın ne kadar muhteşem, insani açıdan ne kadar değerli vs. olduğunu ilan etmekle yetinen içi boş belagatlere son vermiştir. Bir başka yararı da eleştirmenlerin metin hakkında ciddi, kesin ve muğlaklıktan uzak bir kesinlikte konuşmalarını sağlamıştır. İşlevselci yaklaşım metnin biçimsel işleyişine çok fazla dikkat ederken, maddiliğine çok az dikkat eder. Metnin maddiyatı, metnin örneğin bir anıt haline geldiği ve kültürel bir hedef olarak peşinden koşulan, uğruna savaşım verilen, reddedilen veya zaman içerisinde pek çok anlama gelmektedir. Dünyevilik, metnin kaynağının maddiyatı ile ilgilidir, çünkü bu varoluş, hakkında söz söylediği konuların maddi varlığına sıkı sıkıya bağlıdır. Said'e göre, bir metin, tam olarak bir metin "oluşu" ile dünyadaki bir var oluştur. [3] Bir başka ifadeyle, maddi bir varlığı, kültürel ve toplumsal bir tarihi, siyasi ve hatta ekonomik varlığının yanı sıra başka metinlerle de içkin bağlantıları vardır. Metinler en yalın haliyle öyle varoluş şekillerine sahiplerdir ki en elit hallerinde bile koşulların, zamanın ve toplumun ilgisine konu olabilirler, kısacası dünyadadırlar, bu yüzden de dünyevidirler.[4] Metnin maddiyatı aynı zamanda otoritesinin kapsam alanını da içerir. Metnin maddiyatı ve dünyeviliği söz konusu olduğunda yazarın metin içerisindeki kendi konumu da önem arz eder. Said'e göre metinler söylemler kullanılarak inşa edilir ve bu süreçte yazarın kendisi de 'süreç içerisindeki' bir özne olarak görülebilir. Böylelikle çağdaş kuramın genellikle benimsediği üzere 'metinde bize seslenen kimse olmadığı' görüşünün yerine metindeki yazarın da metinsel bir kurgu olduğu sonucuna ulaşılır.

Bunun sonucunda da metin kendine ait nedenselliği, sürekliliği, kalıcılığı ve toplumsal varoluşu olan bir materyal olmaktan ziyade idealize edilmiş, 'öz'leştirilmiş, bir nevi kendini tüketen yapay bir yapı halini alır.[5] Metinselliğin eleştiri içerisinde yeniden üretimi de koşullara ve dünyeviliğe bağlıdır. Aslında hem postkolonyal yazar hem de eleştirmen için dünyevilik hayati bir etkendir, hitabının üslubu ve muhatabı, muhalif karakteri, temsil gücü ve arada yerdeliği, dünyadaki varoluşunun temel özelliğidir. Said'e göre metinler kendi maddiliklerini ve dünyeviliklerini tıpkı konuşma gibi, 'konumlandırılmışlıkları' yoluyla ilan ederler. Her bir metin yalnızca metin olduğu için dünyadaki bir varlıktır; bu yüzden de okuyan herkese seslenir. [6] Çünkü ona göre, metinlerin en hafif biçimlerinde bile her zaman etrafa, zamana, yere ve topluma dolanmış

[3] Edward Said. *The World, the Text and the Critic*, Cambridge, MA: Harvard University Press,1983, s. 33
[4] Said. *The World, the Text and the Critic*, s. 35.
[5] Said. *The World, the Text and the Critic*, s. 148.
[6] Edward Said. *Kış Ruhu:Edward W. Said'den Seçme Yazılar*, Çev: Tuncay Birkan, Metis Yayınları, 2006, s. 122.

biçimleri vardır-kısacası, metinler dünyadadırlar ve dolayısıyla dünyevidirler. Dünyadan veya konuşmadan ayrı olmak yerine, metinler kendilerinin söz ile ilişkilerini ilan ederler. Açıkça, metnin dünyeviliğinin siyasi kaçınılmazlığı, yalnızca dünyayı temsil etme yetisiyle değil, ayrıca dünyada olma, dünyaya müdahale etme amacından dolayı da bilhassa postkolonyal metin için hayatidir. Ancak dünyevilik, dünyada var oluşlarının bir sonuç olarak tüm metinlerin ortak özelliğidir. Metin dünya ile ilgili deneyimimiz konusunda önemlidir, ancak metnin dünyeviliği ve koşulların meydana getirdiği gerçeklikle ilişkileri metnin hem duyumsal tikelliğe hem de tarihsel olumsallığa sahip olma durumu metin içerisinde bir araya gelirler ki bu durum metnin anlam üretme ve iletme yeterliliğinin ayrılmaz bir parçası haline gelir.[7] Bir dünyaya sahip oluş şeklimizde metin son derece önemlidir, ancak dünya hali hazırda vardır ve bu dünyevilik de metin içerisinde inşa edilir. Metin, yorumcusuna kısıtlamalar getiren özel bir duruma sahiptir. Bunun sebebi de bu durumun metnin içerisinde bir gizem gibi saklı olması değil, durum ile metinsel nesnenin aynı yüzey üzerinde var olmalarıdır. [8] Metin, gerçekçi ve yapısalcıların anladığı ve iddia ettiklerinin aksine, dünyanın dışında bir yerde değildir, hakkında söz söylediği bir dünyanın parçasıdır ve bu dünyevilik, metnin içerisinde biçimlenişinin bir parçası olarak yer alır. Said'in metnin dünyeviliği düşüncesinin gelişiminde, kendisinden önceki eleştirmenlerde ifadesini bulan ve metinlerin yalnızca yazar ve okur arasında, dış dünya gibi unsurlardan uzak, sınırlı bir alanda etkinlik gösteren bir varlık olarak algılanmasına yönelik tepkinin önemli bir rolü vardır.

1950'li ve 1960'lı yıllardan önce eleştirmenler, kitapların büyük oranda yazarlar ve okuyucular arasında basit bir iletişim aracı olduğunu varsayıyorlardı. Kuramını dilbilimdeki gelişmeler üzerine inşa eden Roland Barthes, edebi eserlerin aslında nasıl oluştuklarını açıklamak için 'metin' kavramını kullandı. 'Metin' terimi, doku ve dokuma sözcükleri ile bağlantılıdır. Barthes'a göre herhangi basit bir cümleden çok daha karmaşık metinlere dek tüm yazılı metinler yatay bir şekilde -kendisinin 'dizimsel' (syntagmatic) eksen adını verdiği, bir cümledeki sözcüklerin çizgisel sıralanışı hali- ve dikey bir şekilde -'dizisel' (paradigmatic) eksen adını verdiği, bir cümle içerisinde birbiri yerine kullanılabilme olasılığı olan sözcükler oluşu- dokunmuşlardır. Metinlerle uğraşmanın geçerli ve yetkilendirici yöntemi, psikolojik, toplumsal ya da tarihsel bir temel üzerine değil, dilsel hatta belki de kurumsal bir temel üzerine inşa edilmiştir. Örneğin ' Adam kuşu avladı.' dizimindeki sözcükleri dizi içerisinden başka sözcüklerle değiştirerek yapısal olarak benzer olmasına rağmen çok farklı bir anlamı olan 'köpek kediyi kovaladı.' cümlesini elde edebiliriz. Böylece metinler, yazarların basit iletişim araçları olmaktan çıkıp, toplumsal ve kültürel 'paradigmalarından' alınan pek çok öğeyle inşa edilen yapılar olarak görülmeye başlandı. Bu da dilin bir dikey iletişim aracı değil, dili kullananlardan oluşmuş bir cemaat olarak görüldüğü anlamına gelir. Böyle bir cemaat şüphesiz özneler arası niteliktedir ama ona düzen, tutarlılık, anlaşırlılık kazandıran kodları vardır.

---

[7] Edward Said. *The World, the Text and the Critic*, Cambridge, MA: Harvard University Press,1983, s. 39

[8] Edward Said. *The World, the Text and the Critic*, Cambridge, MA: Harvard University Press,1983, s. 39

Anlam ise tabanda yer alan yapı tarafından mümkün kılınan düzen, tutarlılık, anlaşırlılık temelindeki seçim ve birleştirme ilişkilerinin etkileşiminin bir sonucu olarak görülebilir. Örneğin bir Frankestein karakteri, dünyadan var olan bir şeyin temsilinden ziyade yapı içerinde yer alan ilişkilerin bir sonucudur.

Buna bağlı olarak yazar algısında da bir değişme yaşandı. Barthes, metnin içerisine anlamı yükleyen bir dahi veya bir metindeki anlamın nihai karar merci olan özne olmak yerine, onun da dilin bir işlevi olduğu fikrini savundu. Yapısalcılıktaki metnin inşa edilmişliği fikrini kabul etse de post-yapısalcılık, bir yapının nihai bir anlama ulaşabileceği ihtimalini reddederek yapısalcılıktan ayrıldı. Post-yapısalcılığa göre merkez, yani anlamın belirlenmesini sağlayan belirli temel ilke aslında yoktur, çünkü hiçbir zaman nihai anlama ulaşamayız. Anlam neredeyse sonsuz bir gösterenler boyunca ertelenmektedir.* Bu anlamda Derrida'nın anlamın 'ertelenmesi' ve yorumun sınırsızlığı konularındaki görüşleri, en azından teoride asla tam anlamıyla dünyada bir yerde konumlanamayacağı için sürekli anlamsızlaşmaya doğru meyleden bir anlam görüşünü beraberinde getirir.[9]

Metin konusunda farklı bir yaklaşıma sahip olan Foucault, metnin oluşumunu salt dilin işlevi olarak görmeyip, onun önermelerin meydana getirdiği söylemlerden oluşan bir arşivin parçası olarak incelenmesi gerektiğini öne sürer. Metinleri, sıkı sıkıya kontrol edilen, sıkı örgütlenmiş, nüfuz edilmesi güç bir kültürel yayılım siteminin bir parçası olarak ele alan Foucault, edebiyat söylemi ya da tıbbi söylem gibi bir alanda dile getirilen her şeyin, son derece seçmeci bir yöntemle, bireysel deha pek dikkate alınmaksızın üretildiğini iddia eder. [10] Dolayısıyla her önerme gerçekliğin belli bir parçasını kendi bünyesine mümkün olduğu kadar seçmesi bir biçimde dâhil etmeye yönelik maddi bir çabadır. Ancak Said, 'dünyanın ve metnin birbirlerine cismen yakınlığının okurları her ikisini de dikkate almaya zorladığı' durumlar olduğunu iddia eder. [11] Said, bir yandan söz konusu eleştirmenlerin iddia ettiği üzere metnin, yazar ve okurla sınırlı bir varlık olduğu; yazarı tarafından yapılan rasyonel seçimlerin dizilimleri ve

---

* Benzer bir durumu sözcüklerin sözlük karşılıklarında görebiliriz, çünkü her bir karşılık, bir sözcüğü tanımlamak için başka sözcüklere başvurmak zorundadır ve sözcüklerin her biri de tanıma muhtaçtır. Post-yapısalcılığa göre metinler, "yapı bozum"a uğratılarak aslında basit yapılar olmadıkları ve sürekli olarak temel varsayımlarıyla çeliştikleri gösterilebilirdi. Nihayetinde post yapısalcılık, yapısalcılıktan farklı bir biçimde de olsa, bir metnin temel ilkesi veya merkezi olduğunu reddederek aynı zamanda dünya ve metin arasında hiçbir fark olmadığını, "dünyanın" metinsel olarak inşa edildiğini de öne sürmüş oldu.

[9] Caroline Rooney. Derrida and Said: Ships that Pass in the Night", *Edward Said and The literary, Social and Political World* New York and London: Routledge, 2009, s. 37.

[10] Michel Foucault, *The Archeology of Knowledge*, Routledge 1989, s. 79-131.

[11] Edward Said. *The World, the Text and the Critic*, Cambridge, MA: Harvard University Press,1983, s. 39

kümelerinden oluşan karmaşık bir yapı[12] olduğu varsayımına karşı çıkmamız gerektiğini belirtirken, öte yandan da edebiyatı durağan bir yapı olarak görmenin, onun dünya üzerinde var olan bir 'eylem' olduğu gerçeğini gözden kaçırmak anlamına geldiğini savunur. Metni dizisel ve dizimsel bir yapı olarak görmek, bir kültürel üretim, kültürel 'eylem' olan metni, içerisinde üretilmiş olduğu iktidar ilişkilerden koparmak demektir. Bu türden indirgemeci bir yaklaşım, hiçbir zaman durağan, soyut olmayan ve tamamlanmasıyla işlevi sona ermeyen yazıyı[13], içi boşaltılmış ve anlam evrenini tüketmiş bir uğraş olarak işaretler. Metinler dünyada yer alırlar ve dünyanın çok çeşitli yönleriyle eklemlenirler ve birer metin olarak işlevlerinden biri de çok çeşitli yollarla yaptıkları gibi, dünyanın dikkatini üzerine çekmektir. Pek çok metin, tamamen olası durumların oldukça belirgin koşullarını bir araya getirirler. Metinlerin dünyeviliklerinin özünde siyasi olan doğası, hem konularında hem de oluşturulma şekillerinde belirgindir. Geleneksel olarak yazarları ve okurları eşit düzlemde iletişim içinde görebiliriz. Ancak gerçekte birer söylem olarak metinler, eşitler arasında demokratik bir alışverişin değil, ast ile üst, sömürgeci ile sömürülen veya zalim ile mazlum arasındaki ilişkiyi andırır. Sözcükler ve metinler o kadar dünyaya dairdirler ki, etkileri ve zaman kullanımları ve kapsamları mülkiyet, otorite, iktidar ve güç dayatımı meselesi olur.

Oryantalizmin bir söylem olarak ortaya çıkışının nedeni de bu eşitsiz söylem ilişkileridir.[14] Bu eşitsiz söylem, aynı zamanda post-kolonyal toplumlarda sömürgeci dilinin hâkimiyetine sıklıkla verilen tepkilerin özünü ve kaynağını oluşturdu. Metin, tarihsel, ideolojik ve biçimsel bağlam aracılığıyla her zaman gerçekle ilişkilendirilir. Yazma eylemini dünya üzerinde konumlandırdığımızda, metin kavramımız yalnızca kitaptaki nesnel konumunun ötesine geçmekle kalmaz, yazının maddi varoluşunun da ötesine geçer. Yazma pek çok farklı gücün yazmak arzusunda birleşen güçlerin karmaşık ve genellikle düzen içerisinde tercüme edilmesi demektir.[15] Metni belli açılardan bir nesneye indirgeyen profesyonel edebiyat eleştirisinin büyük kısmı, bu şekilde hem metnin hem de eleştirmenin iktidarla ilişkisini bulanıklaştırmış olur. Said'in oryantalist söylem eleştirisinin altında yatan amaç, akademik metinsel pratik ile bu tür iktidar ilişkileri arasındaki bağlantının ortaya çıkarılmasıdır.

Metnin maddi boyutuna yönelik bu ilgi Said'in İngiliz edebiyatı metinlerinin emperyalizmin geniş siyasi projesiyle ne ölçüde ilişkilendirildiğini görebilmek için, onları 'çok sesli' biçimde okumasını da sağlar. Bu okuma tarzının önemli bir üstünlüğü, yazar ve eleştirmenin yerleşik teorik sistemlere olduğu kadar içinden çıktığı kültür karşısında direnç göstermesine imkân verdiği için sömürgeciliğe ve ırk söylemlerine eklemlenmesine geçit vermemesindedir.

---

[12] Said. *The World, the Text and the Critic,* s. 129

[13] Said. *The World, the Text and the Critic*, s. 131.

[14] Edward Said. *The World, the Text and the Critic*, Cambridge, MA: Harvard University Press,1983, s. 37

[15] Said. *The World, the Text and the Critic*, s. 129.

[16] Metin bu sayede, içerisinde meydana geldiği ve okunduğu tarih, kültür ve toplum ile ilişki içerisinde incelenebilir. Ancak incelemelerin nasıl ve hangi ölçütlere göre yapıldığının önemine işaret eden Said, edebiyat yapıtlarının çözümlenmesinde yöntem fikrinin de kötüye kullanıldığını; yöntemin her zaman otorite ve iktidar tarafından yönlendirilen ve hareket ettirilen büyük bir ilişkiler bütününün bir parçası olduğunu dikkate almaksızın, yöntemin egemen konumda olduğuna ve sistematik olabileceği konusunda yanılgıya düşülebileceğine dikkat çeker. [17]

Edward Said, profesyonel edebiyat eleştirisinin önde gelen isimleri Auerbach, Spitzer, Blackmur, Bathes, Genette ve Benjamin gibi yetkin eleştirmenlerin hemen hepsinin de bilgilerini metin için kullanan ve yöntemi metinden çıkaran birer okur olduklarına dikkat çeker ve bu eleştirmenlerin, ruhsuz teori ile pratik arasında ya da edebiyat eleştirisi ile filoloji, felsefe, dilbilim, psikoloji, sosyoloji, arasında kesin ayırımlar yapmaktan yana olmadıklarını vurgular. Ona göre söz konusu eleştirmenlerin ortak yönleri kapsayıcıdır. Bu yöntem, konuya yabancıymış gibi, hatta bazı durumlarda önemsizmiş gibi görünen malzemeleri metnin ayrılmaz boyutları haline getirir. Bu boyutlardan bazıları dışmerkezli görünür, hatta öyle olmaları özellikle istenmiş gibi. Eleştirmene göre, metinler başka bir şeyin simgeleri olarak değil, başka şeylerin yerinden edilmeleri olarak metin hâline gelirler; insan varoluşundan sapışlardır metinler, bu varoluşun abartılışı ve olumsuzlanışlarıdırlar. Bazen aşırılık ve kopuş görüngüleri hâline gelirler. Yazar nasıl ki kendi biyografisinden ibaret değilse üslup da yazarı temsil etmez. Aslında çeşitli üslup olguları metinle bir bağlantılılık ilişkisi içinde var olurlar. Metnin kendisi de dış merkezli öğelerden oluşan bir bağlantılılık yapısının parçasıdır. Bütün bunlar öznelliğin metin karşısındaki konumunun zayıflamasının daha önce sık sık değinilmiş sonuçlarıdır.

Akademiye, hatta gazetecilik dünyasına bile hakim olan edebiyat eleştirisi anlayışlarının çoğu, İngiliz ve Amerikan modernist yazarların başarılarına ve ulusal üstünlük -bu tabirin bütün anlamlarıyla- varsayımın eleştiriye hakim olması gerektiği hissine dayanıyordu. Buna inananlar arasında en başta Arnold sonra da Leavis, Empson, Richadrs ve güneyli yeni eleştirmenlerin çoğu bulunuyordu. Bunlar taşralı ya da bölgesel kafalı oldukları için değil, onlara göre Anglo Sakson dünyası dışındaki her şeyin Anglo Sakson amaçlarına hizmet eder hale getirilmesi gerektiğiydi. 1960'ların başlarına kadar süren dönemin en enternasyonel eleştirmeni T.S. Eliot bile Dante, Vergilius ve Goethe gibi Avrupalı şairlerde, monarşi devrimci olmayan kesintisiz bir gelenek ve ulusal bir din fikri gibi Anglo Sakson değerlerinin doğrulanışını görüyordu. Dolayısıyla Eliot, Leavis, Richards ve Yeni Eleştirmenler'in entelektüel hegemonyası, yalnızca Joyce, Eliot'un kendisi, Stevens ve Lawrence gibi ustaların yapıtlarıyla

[16] Ben Etherington. "Said, Graindger and the Ethics of Polyphony", Edward Said:*The Legacy of a Public Intellectual ed.* Ned Curthoys and Debjani Ganguly, Australia: Melbourne University Press, 2007, s. 222.
[17] Edward Said. *Kış Ruhu:Edward W. Said'den Seçme Yazılar*, Çev: Tuncay Birkan, Metis Yayınları, 2006, s.181

değil, aynı zamanda edebiyat çalışmalarının üniversitedeki ciddi ve özerk gelişimiyle de (bu gelişme zamanla konu, dil ve tavır olarak İngiliz Edebiyatıyla eşanlamlı hale gelmiştir) çakışıyordu. Said, gerek Avrupa emperyalizminin yerleşme biçimini gerekse bu konuda Avrupa'dan daha ilerde olan Fransızların ve özellikle İngilizlerin, Üçüncü Dünya olarak nitelendirilen toplumları sömürgeleştirilme sürecini açıklamada da bu kavramdan yararlanır. Ona göre emperyalizm bir yanda biçimler, ifadeler ve diğer estetik detaylar bir yandan da kurumlar, aracılar, sınıflar ve toplumsal güçler arasındaki özellikle kültürel ilişkilerden oluşan gizli ağla örtüşür.[18] Zira edebiyat yapıtının ve eleştirinin içinde yer aldığı ve görünümlerinden biri olan kültürün kendisi ya da düşünce, sanat, siyasi gerçekliğin çok karmaşık ve yarı özerk bir uzantısıdır ve Gramsci'nin entelektüeller, kültüre ve felsefeye verdiği olağanüstü önem göz önüne alındığında da, siyaseti mümkün kılacak ölçüde güçlü bir yoğunluğa, karmaşıklığa ve tarihsel semantik değere sahiptir.

Söz konusu kültürel ilişkilerin yoğun olarak yaşandığı alanın roman olduğunu belirten Said, romanın yükselişinin emperyalizmin yükseliş dönemine denk düştüğünü ve bunun da rastlantısal olmaktan uzak olduğunu belirtir. Romanın yükselişindeki etkenler incelenecek olursa, romanın yapı taşlarından olan anlatısal otorite kalıpları ile romana içkin olan emperyalizm sürecinin ayrıntılı bir biçimde analiz edilebilmesine gereksinim vardır ve bu da bildiğimiz anlamda edebiyat incelemelerinden farklı olarak çok sesli bir okuma biçimini gerektirir. Said'e göre roman emperyalizmin yerleşmesine hizmet eden önemli bir işlev üstlenmiştir.[19] Romanın gelişimi, Fransa ile kıyaslandığında İngiltere'de çok daha hızlı bir ivme göstermiştir zira Fransa çok daha gelişmiş entelektüel kurumlara sahip olmasına karşın, İngiliz romanın on dokuzuncu yüzyıldaki yükselişiyle rekabet edememiştir çünkü İngiliz emperyalizminin uzun ömürlü ve sürekli yenilenen iktidarı, diğer alanlardan farklı olarak özellikle romanda ifadesini bulmuştur.[20] İngiliz Edebiyatı Fransız etkisinin yayılmasından çok önce içte örtük bir ideoloji üretmişti. İngiliz edebiyatının rolü en iyi durumda araçsal bir roldü. Dolayısıyla romanlar, bu anlamda, emperyalizm fikrini sorgulamaktan ziyade imparatorluğun meşruiyet araçlarından biri olarak işlev görmüşlerdir. Said, Raymond Williams'ın 'duygu yapısı' kavramından hareketle, romanların da belirli bir 'tutum ve referans' yapısına sahip olduğunu ifade eder. Bu hâliyle romanlar, İngiltere ile dünya hakkında ileri sürülen algıların ve tutumların üretimine katkı sağlarlar, bunlara destek olurlar ve devamlılıklarının sağlanmasına katkıda bulunurlar. Bunların yanı sıra romanlar, İngiliz değerlerinin oluşmasına, üstünlük varsayımına ve okyanus ötesi toplumlar hakkında kesin kanaatlerin yerleşmesine de öncülük ederler. Romanların, imparatorluğun ve emperyalizmin işleyişine yönelik katkıları, metinlerin dünyeviliklerinin ve geniş bir toplumsal ve kültürel gerçeklik ağıyla ilişkili olduklarının önemli göstergeleridir. Çünkü romanlar ve diğer edebi ve sanatsal formların birer uzantıları oldukları kültür, kültürel oluşumlar ve entelektüeller büyük ölçüde ait oldukları Devlet'in neredeyse mutlak iktidarıyla kurulan

[18] Edward Said. *Culture and Imperialism*, London: Chatto&Windus, 1993, s.89.
[19] Said. *Culture and Imperialism*, s. 82
[20] Edward Said. *Culture and Imperialism*, London: Chatto&Windus, 1993, s. 87.

ilişkilerin oluşturduğu son derece ilginç bir ağ sayesinde var olurlar. Ancak eleştiri bu durum karşısında büyük ölçüde sessiz kalmayı yeğlemiştir. Her toplum iç içe geçmiş iki sınıfa, yönetilenlerle yönetenler sınıfına ayrılabilir. Bu ayrım yönetenlerin güç ve meşruiyetlerinin temelini oluşturan bir dayanak noktası olarak bir otoriteye yaslanmalarını ve otoritenin de modern toplumda bir ölçüde Devlet'in varlığından kaynaklandığını bilmemiz gerekir.

Kültür ve estetik üretim dünyasının Devlet ve otoritenin tacizlerinden uzakta, kendi başının çaresine kendisinin baktığı doğruysa bile, o zamanda bu bağımsızlığın nasıl kazanıldığını ve daha da önemlisi nasıl sürdürüldüğünü gösterebilmemiz gerekir. Başka bir deyişle, estetik ve devlet otoritesi arasındaki ilişki, hem dolaysız bağımlılık durumunda hem de çok daha düşük bir olasılık olan tam bağımlılık durumunda geçerlidir. Eleştiri tavrımız, sözgelimi hayal gücünü düşünceden, kültürü iktidardan, tarihi biçimden, metinleri metin dışı olan her şeyden ayırmaya yol açan zararlı, kör bir ayırma analitiği tarafından biçimlendirilmiştir çoğu zaman. İşte romanlara içkin olan Avrupa'nın hegemonik kültürü ve emperyal süreçleriyle roman arasındaki ilişkinin ortaya çıkarılması için Said'in önerdiği çok sesli okuma biçimi özellikle işlevseldir. Bu okuma, bir metnin sadece hâkim bakış açısından değil, sömürülenlerin bakış açısıyla kurucu metinlerde imparatorluğun varlığını ortaya çıkarmak için daha çok tekrara dayalı bir okuma biçimidir.[21] Böyle bir okuma, emperyalizmin bu metinlere nüfuz eden kurucu iktidarını teşhir etmeyi amaçlar, çünkü imparatorluk, "Avrupa'nın on dokuzuncu yüzyılın büyük kısmında, edebi yapıtlarda şifreli bir biçiminde ve neredeyse görünmez bir şekilde işlevini sürdürür."[22] Çok sesli okumanın amacı, kurucu metinlere içkin olan Avrupa emperyalizmini görünür kılmaktır. Hem sömürgecilerin hem de sömürülenlerin bakış açısını birlikte hesaba katmayı gerektiren bu bakış açısı, eleştirmeni ve okuru Avrupa'nın hâkim bakış açısının tuzağına düşmekten koruduğu gibi sömürülenlerin suçlamaya dayalı söylemine teslim olmaktan da korur. Bir diğer ifadeyle, kontrapuntal okuma, sömürgecilerle sömürülenlerin ayrı ve birbirinden bağımsız ele alındığı bir okumadan çok, bu toplumların birbirleriyle örtüşen etkileşimini ortaya koymanın da bir yolu olarak karşımıza çıkmaktadır. Kanonik yazarların yaptığı ve hâkim bakış açısından anlaşılması için yapılan tek sesli okumaya karşın, söz konusu dünyevilik, romanların bu konumunun türün emperyalizme uzanan süreçte en önemli işlevlerden birini yüklendiğini ortaya koymuştur. Romanın ve edebiyatın bu işlevini görmezden gelen post-yapısalcılık ve diğer üst yapı teorileri hem aşırı ve anlaşılması güç jargonları hem de entelektüelleri her türlü anlamlı bağlılıklardan uzaklaştırmak suretiyle sömürgeciliğin yayılması sürecine destek olmuşlardır. Said entelektüellerin yaşadıkları dünyanın ve içinden çıktıkları toplumların sorunlarına karşı duyarsız olmalarından da yine bu teorileri sorumlu tutmaktadır:

> Bugün ortalığı kaplayan tüm o kafa ütüleyici postmodernizmlerden kurtulmak gerekiyor. Bunlar faydasızdan da beterdirler. Bunlar ne bu ülkenin güç

[21] Said. *Culture and Imperialism*, s. 59
[22] Said. *Culture and Imperialism*, s. 75

> yapısını anlamaya ve analiz etmeye muktedirler ne de bir sanat eserinin özgül yapısını anlamaya muktedirler. İster yapı bozumculuk, ister postmodernizm ister yapısalcılık sonrası ister bilmem- ne sonrası adını verin, hepsi de hakikaten tükendi diyen bir manzara sunuyorlar. Kendi bildiğimiz yolan başvurmak ve yalnız bırakılmak istiyoruz.[23]

Geleneksel eleştiri doğrultusundan farklı ve çok sesli okumayı içeren bir eleştiri anlayışını ileri süren Edward Said, seküler eleştiri olarak nitelediği bu eleştiri pratiğini bir bütün olarak ilk kez Dünya, Eleştirmen, Metin[24] adlı eserinde dile getirmiş ve bu konuyu diğer çalışmalarında da sık sık işlemiştir. Said'in seküler eleştiri kavramını onun din görüşüyle birlikte değerlendirmek gerekir. Said'in din konusundaki düşüncesi, İslam'ın Batı dünyasında ve Amerika'da algılanma biçimini konu edindiği eserlerinde çoğunlukla olumlu ve Batılıları mahkûm ettirici bir nitelik taşırken, kendisinin 'geç dönem üslubu' tanımlamasıyla uyumlu olan Hümanizm ve Demokratik Eleştiri[25] adlı eserinde ise tamamen olumsuz ve önceki görüşünden belirgin bir biçimde farklılaşma gösterir. Çünkü Said'in de sık sık vurguladığı üzere, bir bütün olarak, homojen bir inançlar ve uygulamalar dünyası olarak ifade edilebilecek tek bir 'İslam' yoktur, aynı şekilde böyle bir 'din' anlayışının da olmadığı sonucu çıkarılabilir. Fakat Said daha sonra oldukça sert bir din eleştirisinde bulunurken genellemeci, totolojik bir anlayış ortaya koyar: Buna göre din, anti seküler ve anti demokratik bir olgudur ve bundan dolayı da hümanist teşebbüse yönelik en önemli tehdit unsurudur; monoteist yapısı gereği hoşgörüsüzdür, insanlık dışıdır ve tartışılamaz niteliktedir.[26] Ancak Said'in seküler eleştiri kavramının aslında dini konulara veya inançlara değil, inanç sistemi olarak ulus ve ulusçuluğa karşı olduğunu dile getirenler de olmuştur. Bruce Robbins'in ortaya attığı bu görüşün dikkat çekici ve isabetli olduğunu savunan Aamir R. Mufti[27], seküler eleştirinin azınlık kültürü kavramıyla birlikte ele alınması gereken bir milliyetçilik eleştirisi olduğu görüşündedir. Ve Said'in eleştiri pratiği postkolonyal dünyadaki sekülerizm tartışmalarıyla yakından ilişkilidir ve hatta bu konularda kimi sorunların çözümünde etkili olabilir. Said'in eleştiri pratiği ve metin konusundaki yaklaşımında belirleyici önemde iki terim dikkat çeker: Bunlardan biri köken diğeri başlangıçtır. Buna göre köken teolojik, baskı kurucu bir özelliğe sahiptir. Başlangıçlar ise seküler faaliyetleri kapsar. Başlangıç niyete ve

---

[23] Edward W.Said. *The Politics of Dispossession*, London: Vintage, 1995, s.316.

[24] Edward Said. *The World, the Text and the Critic*, Cambridge, MA: Harvard University Press,1983, s. 148.

[25] Edward Said. *Humanism and Democratic Criticism*, New York: Columbia Univrsity Press, 2004, s. 131.

[26] Said. *Humanism and Democratic Criticism*, s. 51

[27] Aamir R. Mufti, "Auerbach in Istanbul: Edward Said, Secular Criticism, and the Question of Minority Culture", *Edward Said and the work of the critic: Speaking Truth to Power*, ed. Paul A. Bovie, (Durham, N. C. And London: Duke University Press, 2000, s.229

anlama odaklıdır ve çizgisel olmayan gelişimi öne çıkarır.[28] Seküler eleştiri aynı zamanda entelektüel çalışmanın profesyonel uzmanlık alanı olarak sınırlı bir okuryazar kitlesine hapsolmadan içerisinde çıktığı toplumdan uzaklaşmasının önüne geçer. Said'e göre Avrupa merkezciliğin, milliyetçiliğin ve kültürel dogmanın eşlik ettiği uzmanlaşma ve profesyonelleşme; eleştiri uğraşını ve beraberinde eleştirmeni görece kaygısız ve yalıtılmış dünyanın, modern tarih, entelektüeller ve eleştirmenler tarafından inşa edilen olaylar ve toplumlar dünyasıyla iletişimden kopuk bir duruma getirmektedir.[29] Günümüz dünyasında giderek karmaşıklaşan çağdaş teori, içinden çıktığı topluma neredeyse söyleyebileceği hiçbir şeyi kalmamış, toplumu serbest pazar güçlerinin, çok uluslu şirketlerin insafına terk etmiştir.[30] Said eleştiriyi herhangi bir ekol, ideoloji, siyasi parti veya görüşe hapsetmeyi reddeder ve hiçbir şeyin eleştirinin dışında tutulmaması gerektiğinde ısrar eder. Eleştirinin her türlü dogmalardan, profesyonel ilgilerden azade olması gereğine işaret eder: "Eleştiri, kavramları mutlaklaştırmaya şüpheyle yaklaşmasıyla, somutlaştırılmış kavramlardan hoşnutsuzluğuyla; profesyonel birliklerden, özel çıkarlardan, emperyal tımarlardan, Ortodoks zihin alışkanlıklarından duyduğu rahatsızlıkla tanımlanır ve örgütlü bir dogmaya başladığı andan itibaren de deyim yerindeyse, kendisinden en uzaklaştığı noktadadır."[31]

SONUÇ

Edward Said'e göre eleştiri; akademik metinler ve gazete dergi arasındaki sınırı, profesyonel ve kamusal tartışma zeminleri arasındaki sınırı, profesyonel uzmanlıklar arasındaki sınırları sürekli ihlal eder.[32] Çünkü "eleştiri, kendisini hayatı zenginleştiren ve her türlü zorbalığa, nüfuza ve istismara karşı duran bir yapı olarak görmelidir. Eleştirinin toplumsal hedefi, insan özgürlüğü yararına üretilen ve baskıcı olmayan bilgidir."[33] Said'in profesyonel uzmanlaşmaya karşı öne sürdüğü alternatif, amatör ruha sahip olmaktır. Onun anlayışına göre, amatör, toplumun düşünen ve ilgili bir bireyi olmak isteyenlerin, bu işin ne kadar teknik ya da profesyonel bir konu olduğuna bakmaksızın herhangi bir konuda ahlaki sorular sorabileceğine inanan kişidir.[34]

Said, seküler eleştiri kavramını pekiştirmek anlamında hümanizm kavramını da eleştirel bir yöntem olarak ele almaktadır. Said'in tanımladığı şekliyle hümanizm, 'bizlerin' her zaman bildiği ve hissettiği şeyleri pekiştirme ve onaylama yöntemi değil; Batı merkezli 'klasikler' başlığı altında toplanmış

---

[28] Edward Said. *Başlangıçlar, Niyet ve Yöntem*, çev. Ferit Burak Aydar, İstanbul: Metis, 2009, s. 362.
[29] Edward Said. *The World, the Text and the Critic*, Cambridge, MA: Harvard University Press,1983, s. 25
[30] Said. *The World, the Text and the Critic*, s. 4
[31] Said. The World, the Text and the Critic, s. 29.
[32] Bill Ashcroft & Pal Ahluwalia, *Edward Said,* Routledge, 2001,
[33] Edward Said. *The World, the Text and the Critic*, s. 29.
[34] Edward Said. Culture and Imperialism, London: Chatto&Windus, 1993, s. 61

şaheserlerdekiler de dahil olmak üzere, bizlere metalaştırılmış, paketlenmiş, çelişkisiz ve eleştiriden uzak bir biçimde kodlanmış kesinlikler olarak sunulanları sorgulama, alt üst etme ve düzenleme yöntemidir.

KAYNAKÇA

ASHCROFT Bill & AHLUWALIA Pal, Edward Said, Routledge, 2001.

ETHERINGTON, Ben. "*Said, Graindger and the ethics of polyphony*", Edward Said: The Legacy of a Public Intellectual ed. Ned Curthoys and Debjani Ganguly, Australia: Melbourne University Press, 2007, s. 222

FOUCAULT, Michel, The Archeology of Knowledge, Routledge 1989,

HUSSEIN. Abdırrahman A. Edward Said: Criticism and Society, London: Verso, 2002.

MUFTI, Aamir R. "*Auerbach in Istanbul: Edward Said, secular criticism, and the question of minority culture*", Edward Said and The Work of the Critic: Speaking Truth to Power, ed. Paul A. Bovie, Durham, N. C. And London: Duke University Press, 2000.

ROONEY, Caroline. "*Derrida and Said: Ships that Pass in the Night*", Edward Said and The literary, Social and Political World, New York and London: Routledge, 2009,

SAID, Edward W. *The World, the Text and the Critic*, Cambridge, MA: Harvard University Press,1983, s. 148.

_____. *The Politics of Dispossession*. London: Vintage, 1995, s.316.

_____.Kış Ruhu: Edward W. Said'den Seçme Yazılar, Çev: Tuncay Birkan, Metis Yayınları, 2006

_____Culture and Imperialism, London: Chatto & Windus, 1993.

_____ *Humanism and Democratic Criticism*, New York: Columbia University Press, 2004.

_____Başlangıçlar, Niyet ve Yöntem, Çev. Ferit Burak Aydar, İstanbul: Metis, 2009.